

Тема 6. Академічна доброчесність та професійна етика у науці

1. Поняття та прояви академічної доброчесності

Питання академічної доброчесності у освіті врегульовані законодавчо. Зокрема, ст. 42 Закону України «Про освіту» 05.09.2017 р. № 2145-VIII присвячена питанням академічної доброчесності.

Відповідно до Закону, академічна доброчесність (Academic integrity) – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Основними ознаками, притаманними поняттю академічної доброчесності, є:

- комплексний характер – специфічне поєднання моральних і правових засад, що виражається у сукупності етичних принципів та визначених законом правил;
- наявність специфічного суб'єкта – учасників освітнього / наукового процесу;
- чітко визначена сфера застосування – у процесі викладання, навчання, наукової діяльності;
- особлива мета – забезпечення довіри та взаємоповаги.

На думку українських науковців, про академічну доброчесність можна говорити у чотирьох вимірах:

1) індивідуальному – на рівні конкретного індивіда – студента, викладача, науковця, коли у центрі уваги персональна та професійна етика окремої людини та її власні ціннісні орієнтири, дотримання моральних принципів та кодексу професійної етики, турбота про репутацію та повагу в академічному середовищі;

2) інституційному – толерування / нетолерування таких явищ на рівні окремої організації (ЗВО, НДІ тощо), створення певних нормативних передумов для культивування академічної доброчесності на інституційному рівні, впровадження цих принципів у процес навчання, оцінювання й рейтингування академічного персоналу у кадрову політику;

3) системному – утвердження принципів академічної доброчесності на рівні всієї системи вищої освіти і науки, зокрема, шляхом легітимізації відповідних позицій у нормативно-правових актах, що становлять законодавчу базу для її функціонування;

4) колегіальному – на рівні академічного середовища у широкому його розумінні як формального / неформального об'єднання учасників навчальної та наукової діяльності.

У 2004 році на Бухарестській конференції за сприяння Європейського центру ЮНЕСКО з вищої освіти була прийнята Декларація з етичних цінностей і принципів в Європейському Союзі. В Декларації визначено такі основні принципи академічної доброчесності, як:

- академічна етика, культура та спільнота;
- академічна доброчесність у процесах викладання та навчання;
- демократичне та етичне керівництво та управління;
- дослідження, що базуються на академічній доброчесності та соціальній відповідальності.

Основа академічна доброчесності, закладу вищої освіти, складають цінності і норми. Декларацією, до ключових цінностей академічної доброчесності віднесено:

- чесність – як нейтралізація всіх форм обману, брехні шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки, які негативно впливають на якість отриманих академічних ступенів;

- довіра – як основа якісного клімату роботи всіх членів академічної спільноти, що сприяє вільному обміну ідеями, творчості та індивідуальному розвитку;

- справедливість – як основа законних, прозорих, передбачуваних, послідовних і об'єктивних критеріїв у викладанні, оцінці освітніх досягнень здобувачів вищої освіти, наукових досліджень, кар'єрному просуванні персоналу, отриманні будь-яких нагород та відзнак;

- взаємна повага – як основа свободи висловлювання та вільного обміну ідеями всіх членів академічної спільноти;

- відповідальність – як основа нейтралізації неправомірних дій всіх членів академічної спільноти, що дозволить забезпечити підзвітність, вільне вираження поглядів.

Чесність

Чесність є незамінною основою викладання, навчання, дослідження, і обслуговування, і необхідна передумова повної реалізації довіри, справедливості, поваги та відповідальності. Важливо, щоб академічна політика та практика спільноти формували чітке повідомлення про те, що фальсифікація даних, брехня, обман, шахрайство, крадіжка та інша нечесна поведінка неприпустимі.

Нечесна поведінка не лише ставить під загрозу добробут академічних працівників спільноти та порушує права її членів, але також може заплямувати репутацію установи та принизити цінність ступенів, які вона надає. Чесність починається з окремих людей поширюється на більшу спільноту.

Довіра

Коли чесність визначається як цінність, це дозволяє і сприяє розвитку довіри. Довіра зростає з часом, з досвідом, і будується на основі дій більше ніж на словах.

Довіра є необхідною основою академічної роботи. Довіра дозволяє нам співпрацювати, ділитися інформацією та поширювати нову ідеї вільно, без страху, що нашу роботу вкрадуть. Довіра є важливою для тих, хто не навчається: громади можуть вірити в цінність і значення наукових досліджень, викладання та ступенів.

Справедливість

Справедливе ставлення є важливим фактором у встановленні етичних спільнот. Важливі компоненти справедливості включають передбачуваність, прозорість і чіткі, розумні очікування. Послідовні та справедливі відповіді на недоброчесність також є елементами справедливості. Справедливе, точне і неупереджене оцінювання відіграє важливу роль у виховних процесах, а справедливість щодо оцінювання має важливе значення для встановлення довіри між викладачами та студентами.

Повага

Наукові спільноти досягають успіху лише там, де є повага членів спільноти до різноманітних і іноді суперечливих позицій, які висловлюють члени спільноти.

Найдинамічніші та продуктивні навчальні середовища – це ті, які сприяють активній участі, включаючи суворе тестування, жваві дебати, і жваві дискусії щодо ідей, при взаємній повазі.

Відповідальність

Відповідальність за дотримання цінностей чесності водночас індивідуальний обов'язок і спільна турбота. Кожен член академічної спільноти – кожен студент, викладач та керівник – відповідає за збереження цілісності науки, навчання та досліджень.

Закон України «Про освіту» також передбачає поділ проявів академічної доброчесності для педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, а також для здобувачів освіти.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

– обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

– хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

– необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

– надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;

– вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

Порушення академічної доброчесності передбачає формування відповідальності за таке порушення.

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

– відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєнні вченого звання;

– позбавлення присудженого ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєного вченого звання;

– відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

– позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

– повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

– повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

– відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);

– позбавлення академічної стипендії;

– позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Важливим напрямом забезпечення академічної доброчесності у викладацькому та студентському середовищі є боротьба з плагіатом. Важливим напрямом при цьому є розробка та використання відповідних платформ, наприклад, всесвітньої освітньої платформи turnitin. Зазначена платформа turnitin пропонує власне бачення ознак плагіату «10 Types of Plagiarism», що становить собою перелік видів академічного плагіату (ранжованих за ступенем тяжкості й

частотою появи в текстах), укладений на основі результатів опитування близько 900 викладачів ЗВО світу.

1. Clone: копіювання, точне відтворення (слово в слово) чужого тексту й видавання його за свій.

2. CTRL-C: містить значну частину тексту одного джерела без змін.

3. Find – Replace: зберігається основний зміст джерела зі зміною ключових слів і фраз.

4. Remix: парафрази матеріалів кількох джерел упорядковуються так, щоб текст виглядав цілісним.

5. Recycle – це, по суті, дублювання автором власних результатів (т. зв. “самоплагіат”), значних шматків раніше опублікованих текстів без посилань.

6. Hybrid – це бездоганне поєднання цитованих джерел і скопійованих абзаців без посилання.

7. Mashup – мікс, змішування матеріалів, скопійованих із кількох джерел.

8. 404 Error – «Помилка 404»: текст містить посилання на неіснуючі джерела, недостовірні відомості про джерела.

9. RSS Feed: текст має належне оформлення цитат, але майже не містить оригінальних думок.

10. Re-tweet: текст містить належне цитування, але, по суті, дублює формулювання та/або структуру первісного (оригінального) тексту.

Дотримання академічної доброчесності є важливою передумовою забезпечення якості освіти та наукової діяльності.

2. Етика науковця

Наука тісно пов'язана з розвитком моральності, залежить від моральних цінностей і імперативів різних епох, в свою чергу мораль - часто регулюється і навіть визначається наукою. Вчений творить в суспільстві, чия історія, чий сучасний стан неперервно впливає на нього. І, звичайно, існує зворотній зв'язок - вчені нарівні з рештою мислячих людей впливають на суспільство.

У науковому товаристві склалася з часом своя система моральних норм, імперативів, заборон, які регулюють наукову діяльність - тобто етичний кодекс вченого. В усьому світі етичні кодекси вченого базуються на розумінні того, що належна практика у сфері науки сприяє довірі в середовищі наукового співтовариства та між ним і суспільством, що є необхідним для розвитку науки. Вчені повинні бути впевненими в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень.

В етичному кодексі ученого знаходять своє відображення, по-перше, загальнолюдські моральні вимоги і заборони, такі, наприклад, як «не вкради», «не бреші», пристосовані, зрозуміло, до особливостей наукової діяльності.

Етика вченого - галузь професійної етики, яка визначає моральні стосунки вченого з його колегами і учнями, його ставлення до досліджень інших вчених, а також до своїх власних

В «моральний мінімум вченого» входить передусім обов'язковість посилок на чужі ідеї при точному цитуванні джерела, недопустимість плагіату, толерантність у відносинах з опонентами. Морально неприйнятним в науці є нав'язування своїх ідей і теорій адміністративними методами. Надзвичайно важливим принципом етики вченого є передбачення соціальних і екологічних наслідків своїх досліджень і прийняття моральної відповідальності за ці наслідки. Моральність вченого значною мірою визначається його людяністю і цільністю особистості, коли спеціалізований суб'єкт пізнання не знищує в ньому людини. Якщо говорити про моральні принципи вченого, то вони охоплюють дві сторони - поняття моральності як особистості і моральності як вченого. Наукова праця вимагає абсолютної правдивості. Дуже часто результати дослідження суперечать очікуванням, різуть під корінь вихідну концепцію. Основний етичний принцип наукової роботи - чесне ставлення до цих результатів.

Учений зобов'язаний протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь у процесах атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, які не відповідають сучасним досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема, рішуче викривати факти плагіату й інших форм порушень авторського права. Учений має активно протидіяти псевдонауці, виступати проти розповсюдження в суспільстві псевдонаукових поглядів і рекомендацій. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації іншого вченого. Проте, за наявності неспростовних доказів неетичної поведінки чи непрофесійних дій ученого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

Учений має дотримуватися найвищих професійних стандартів планування та проведення наукових досліджень на основі глибоких знань про доробок світової науки у певній галузі.

Учений несе відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або шкоди для природи, які може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань.

У Житомирській політехніці прийнято Кодекс корпоративної культури.

Під корпоративною культурою ми розуміємо систему матеріальних та духовних цінностей, що взаємодіючи між собою, відображають індивідуальність нашої університетської спільноти, а виявляються вони у поведінці, взаємодії, спілкуванні здобувачів освіти, викладачів, співробітників між собою та із зовнішнім середовищем.

Цінностями Житомирської політехніки є:

- освіта через науку;
- відкритість і свобода думки;
- інноваційність та креативність;
- академічна доброчесність;
- відповідальність;
- мультикультурність.

Університетська спільнота Житомирської політехніки сповідує наступні корпоративні переконання:

1. Професіоналізм – висока компетентність, професійна майстерність, впевненість у потенціалі Університету та власних можливостях.

2. Чесність і порядність – ці якості є запорукою створення сприятливого мікроклімату в університетському середовищі, а також гарантією відкритості і довіри з боку усіх зацікавлених сторін.

3. Повага – основний принцип, яким повинен керуватися кожен працівник, співробітник та учасник освітнього процесу – повага до іншої особистості. Шанобливі стосунки один до одного, до традицій Університету, стейкхолдерів, випускників і абітурієнтів дозволять сформувати відкриту, справедливу і толерантну робочу атмосферу.

4. Постійне вдосконалення – це прагнення до покращень у всьому, завжди і скрізь. Безперервне вдосконалення матеріально-технічної бази, пошук і впровадження досконалих методів освітнього процесу; вдосконалення корпоративних відносин, створення максимально комфортних умов праці; постійне підвищення рівня соціальної захищеності усіх представників університетської спільноти.

5. Ініціативність і активність – ці якості оцінюються як важливі показники зацікавленості працівників, співробітників та учасників освітнього процесу в досягненні цілей Університету, їх здатності добровільно і самостійно знаходити форми для прояву свого професійнотворчого потенціалу та ентузіазму.

6. Дисциплінованість і відповідальність - обов'язкові та невід'ємні якості викладачів, співробітників та учасників освітнього процесу, що характеризують їх витриманість, внутрішню організованість, готовність підпорядковувати власні дії інтересам згаданої та ефективної роботи заради успіху Житомирської політехніки.

7. Законослухняність – це безумовне дотримання чинного законодавства, а також нормативних та організаційно- розпорядчих документів університету.

8. Єдність дій – це добровільні і доброзичливі взаємодія і спілкування з колегами, учасниками освітнього процесу, посадовими особами, представниками інших ЗВО, організацій тощо, засновані на об'єктивності, справедливості, чесності та взаємній повазі.

9. Взаємні підтримка і допомога – атмосфера взаємної підтримки і взаємодопомоги між працівниками, співробітниками та учасниками освітнього процесу, сприяння молоді та повага до ветеранів - природні норми корпоративної і позаробочої поведінки в університетському середовищі.

Викладач та співробітник університету не повинен:

- принижувати гідність студента, аспіранта, один одного, підвищувати голос;
- проводити під час навчальних занять політичну чи релігійну агітацію;
- пред'являти під час здачі іспиту чи заліку вимоги, що виходять за рамки навчальної програми;
- змінювати критерії оцінки в ході іспиту чи заліку;
- використовувати службове становище в корисливих цілях;
- грубо вести себе по відношенню до колег, осіб, що навчаються, і відвідувачів;
- бути відсутнім на робочому місці без поважних причин за винятком ситуацій, пов'язаних із виконанням службових доручень або посадових обов'язків;

- без дозволу, який надається у встановленому порядку, використовувати робоче місце, службові приміщення, обладнання (включаючи ресурси Інтернет та соціальних мереж) не за призначенням та зловживати телефонними розмовами.

Студенти/здобувачі освіти не повинні:

- нечемно вести себе по відношенню до викладачів, співробітників університету та інших осіб, які навчаються;

- отримувати чи надавати допомогу під час процедур контролю знань, здавати екзаменаційні роботи, завдання або письмові роботи, підготовлені іншою особою, користуватись шпаргалками чи іншими недозволеними засобами під час занять та контрольних заходів;

- пропускати заняття або запізнюватися на них без поважної причини, залишати аудиторію під час занять без дозволу викладача;

- користуватися мобільним телефоном під час занять та контрольних заходів.